

Застосування електронних інструментів для підвищення академічної мобільності у вищих навчальних закладах

Матвійченко В.А.

аспірант кафедри математичної інформатики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

У статті розроблено органайзер мобільності для організації та розвитку інтернаціоналізації освіти і науки. Цей електронний інструмент спрямований на вирішення проблем, які виникають у міжнародній освітній, інноваційній та науковій діяльності сучасних університетів України та університетів-партнерів, які пов'язані із реалізацією міжнародних програм мобільності студентів, аспірантів, викладачів та науковців, процесів інтернаціоналізації та міждисциплінарних освітніх програм і наукових досліджень для розвитку міжуніверситетської діяльності. Призначення органайзера мобільності полягає в ефективній реалізації та супроводженні державних, Європейських та міжнародних освітніх програм мобільності цілеспрямованого пошуку освітніх установ та програм для навчання та стажування, систематизації інформації про стипендії та гранти університетів-партнерів, інноваційні розробки. Органайзер мобільності забезпечує комплексний підхід до управління університетом, до оптимізації процесів ухвалення рішень, поліпшення комунікації всередині університету та із зовнішнім середовищем. У результаті це дозволить підвищити достовірність та доступність інформації про діяльність університету для всіх суб'єктів системи управління; оптимізувати чисельність персоналу та ефективно використати його робочий час.

Ключові слова: Болонський процес, академічна мобільність, інтернаціоналізація, органайзер мобільності, освіта, наука.

Матвийченко В.А. ПРИМЕНЕНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ИНСТРУМЕНТОВ ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОЙ МОБИЛЬНОСТИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

В статье разработан органайзер мобильности для организации и развития интернационализации образования и науки. Этот электронный инструмент направлен на решение проблем, возникающих в международной образовательной, инновационной и научной деятельности современных университетов Украины и университетов-партнеров, которые связаны с реализацией международных программ мобильности студентов, аспирантов, преподавателей и научных работников, процессов интернационализации и междисциплинарных образовательных программ и научных исследований для развития междууниверситетской деятельности. Назначение органайзера мобильности заключается в эффективной реализации и сопровождении государственных, европейских и международных образовательных программ мобильности целенаправленного поиска образовательных учреждений и программ для обучения и стажировки, систематизации информации о стипендиях и грантах университетов-партнеров, инновационные разработки. Органайзер мобильности обеспечивает комплексный подход к управлению университетом, к оптимизации процессов принятия решений, улучшение коммуникации внутри университета и с внешней средой. В результате это позволит повысить достоверность и доступность информации о деятельности университета для всех субъектов системы управления; оптимизировать численность персонала и эффективно использовать его рабочее время.

Ключевые слова: Болонский процесс, академическая мобильность, интернационализация, органайзер мобильности, образование, наука.

Matviychenko V.A. APPLYING ELECTRONIC TOOLS FOR INCREASING ACADEMIC MOBILITY IN HIGHER EDUCATION

In the article the organizer of mobility and internationalization of education and science were considered. This electronic instrument aimed at solving problems that arise in international education, innovation and research activities of modern universities in Ukraine and partner universities that are associated with the implementation of international programs for the mobility of students, teachers and researchers of internationalization and interdisciplinary educational programs and research for development between university activities. Appointment organizer mobility is effective implementation and support of national, European and international educational mobility programs targeted search of educational institutions and programs for education and training, organizing information about scholarships and grants to partner universities, innovative design. Organizer mobility provides a comprehensive approach to university management to optimize decision-making processes, improve communication within the university and with the environment. As a result, it will increase the reliability and availability of information on the activities of the University for all control systems; optimizing headcount and efficient use of its working hours.

Keywords: The Bologna process, academic mobility, internationalization, mobility organizer, education, science.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасна вища освіта України перебуває у стані модернізації та реформування, які, насамперед, пов'язані з Болонським процесом. Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості освіти є найважливішою проблемою сучасності. Технічні процеси диктують перш за все необхідність визначення, гармонізації та впровадження нормативно-правового забезпечення в галузі освіти з урахуванням вимог міжнародної та європейської систем стандартів та сертифікації. Європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні Європейського простору вищої освіти [23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні та методологічні засади формування стандартів вищої освіти знайшли відображення в роботах як вітчизняних, так і закордонних науковців, а саме: Алієва П.І. [1], Буяк Б.Б. [2], Демченко І.В. [4], Зубчик О.А. [5], Калінічева Г.І. [6], Карпенко А.В. [7], Лопушняк Г.С. [8], Мудрак В.І. [9], Пилипенко В.П. [10], Почтовюк А.Б. [12], Пшенична Л.В. [14], Ревак І.О. [15], Скок Н.С. [16], Холявко Н.І. [18], Хомерікі О.А. [19], Шефер М. [20] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукових праць цих науковців дозволив встановити, що на сьогодні в літературі нерозкритим залишилося питання щодо необхідності та доцільності впровадження е-інструменту-органайзера мобільності в процес організації та розвитку інтернаціоналізації освіти і науки. Крім того, стає усе більш очевидним, що необхідна розробка довгострокової програми структурної адаптації національної освітньої політики до нових міжнародних умов.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування необхідності та доцільності впровадження е-інструменту-органайзера мобільності в процес організації та розвитку інтернаціоналізації освіти і науки.

Для досягнення мети в роботі поставлені та вирішені такі завдання:

- обґрунтувати необхідність та доцільність впровадження е-інструменту-органайзера мобільності в процес організації та розвитку інтернаціоналізації освіти і науки;
- розробити органайзер мобільності – е-інструмент для організації та розвитку інтернаціоналізації освіти і науки;
- з'ясувати архітектуру органайзера мобільності;

- визначити основні функціональні задачі, які виконуються користувачами органайзера мобільності.

Виклад основного матеріалу. Академічна мобільність стала невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу європейських країн та України.

Так, Рішенням Верховної ради України прийнято Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 р. № 1556-VII [13]. Постановою Кабінету Міністрів України ухвалено Положення «Про порядок реалізації права на академічну мобільність» від 12 серпня 2015 р. № 579 [11], згідно з яким:

1. Право на академічну мобільність може бути реалізоване на підставі міжнародних договорів про співробітництво в галузі освіти та науки, міжнародних програм та проектів, договорів про співробітництво між вітчизняними вищими навчальними закладами (науковими установами) або їх основними структурними підрозділами, між вітчизняними та іноземними вищими навчальними закладами (науковими установами) та їх основними структурними підрозділами.

2. Окрім того, право на академічну мобільність може бути реалізоване вітчизняним учасником освітнього процесу з власної ініціативи за підтримки адміністрації вітчизняного вищого навчального закладу (наукової установи), в якому він постійно навчається або працює, на основі індивідуальних запрошень.

3. Визначено, що цілі, завдання та загальні правила забезпечення і реалізації права на академічну мобільність повинні відповідати основним принципам Спільної декларації міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти», прийнятої у м. Болоньї 19 червня 1999 р. (Болонська декларація) [17]. Академічна мобільність надасть студентам, аспірантам, викладачам та науковцям такі перспективи розвитку [11]:

- випробувати себе в іншій системі організації вищої освіти;
- одержати додаткові знання в суміжних галузях; користуватися сучасним технічним оснащенням у зарубіжних учбових лабораторіях і наукових центрах для вирішення поставлених завдань; удосконалювати рівень володіння іноземною мовою;
- одержати диплом зарубіжного університету;
- набути професійного досвіду роботи у період проходження практики на зарубіжному підприємстві або під час стажування в науковій лабораторії (центрі), що, як правило, передбачається учбовим планом;

– ознайомитися із зарубіжною культурою, історією, вивчити звичаї країни і навчитися розуміти стратегію ведення переговорів.

За результатами дослідження освітньої діяльності у вищих навчальних закладах України встановлено, що академічна мобільність є одним з пріоритетних напрямів міжнародної діяльності Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. На наш погляд, це відкриває студентам виняткові можливості для отримання освіти та дипломів європейського зразка, проведення наукових досліджень в сучасних лабораторіях та наукових установах, проходження стажування за кордоном в рамках міжнародної співпраці.

В результаті проведеного аналізу "ERASMUS MUNDUS" та "ERASMUS +" визначено, що це програма Європейського союзу, яка спрямована на активізацію міжнародного співробітництва та підвищення мобільності серед студентів, аспірантів, викладачів та науковців. Метою даної програми є розвиток співробітництва Європейського союзу з іншими країнами в сфері вищої освіти – передача передового досвіду реалізації Болонського процесу через організацію обміну студентами (на бакалаврському, магістерському та докторському рівні) та науково-педагогічними кадрами.

Прикладом вітчизняної програми мобільності на загальнодержавному рівні стала бюджетна програма 2201250 Міністерства освіти та науки України «Навчання, стажування, підвищення кваліфікації студентів, аспірантів, науково-педагогічних та педагогічних працівників за кордоном» (100+100+100), яка реалізовувалась університетами у 2011–2015 рр.

За результатами дослідження освітньої діяльності у вищих навчальних закладах України визначено, що в рамках реалізації цієї програми університети вирішували такі завдання: відбір кандидатів, аналіз та вибір найбільш важливих програм у провідних університетах, розробка стратегій співробітництва, вивчення особливостей освітнього процесу та освітніх стандартів різних країн.

У роботах деяких науковців [18; 21; 22; 23] відмічено, що метою інформатизації в країнах світу, зокрема й в Україні, які прагнуть досягти рівня високорозвинених держав є створення таких інформаційних технологій і послуг, що базується на принципах чіткого розмежування сфер відповідальності та принципів діяльності, максимального використання інтелектуального й кадрового

потенціалу, гармонійного входження до світової економіки на основі кооперації та інформаційної відкритості.

Практика освітньої діяльності показує, що проблема вищих навчальних закладів України полягає в тому, що кількість міжнародних зв'язків з університетами-партнерами зростає, але відсутня інформаційна система (е-інструментарій) для оптимізації цих процесів взаємозв'язку в одну базу даних. Особливу увагу в розбудові системи для міжнародної комунікації вищих навчальних закладів України необхідно приділяти випереджальному розвитку фундаментальних та прикладних наукових досліджень та наукоємних технологій, інноваційному розвитку вітчизняної індустрії програмування, інфраструктури виробництва інформаційно-комунікаційних технологій.

Поряд із певними успіхами процес інформатизації вищої освіти в Україні та країнах СНД загострив цілий комплекс споріднених проблем, серед яких головною є відсутність єдиного підходу в обґрунтуванні та формуванні напрямків застосування інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) для вдосконалення системоутворюючих елементів науково-освітньої діяльності у ВНЗ [6]. Це виражається у:

- недостатній кількості, якості слабкій інтегрованості спеціалізованих і загальносистемних програмно-технічних засобів та інформаційних ресурсів для застосування в освітній діяльності;

- недостатньому врахуванні можливостей використання сучасних ІКТ при створенні та відновленні навчально-методичного забезпечення освітньої діяльності;

- відсутності діючого механізму накопичення, узагальнення і поширення досвіду використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітній діяльності вищих навчальних закладів;

- недостатності цільового бюджетного фінансування створення інформаційних, освітніх і наукових ресурсів;

- відсутності ефективної системи перепідготовки і підвищення кваліфікаційних керівних кадрів і професорського-викладацького складу щодо використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

На основі дослідження робіт [9; 15; 20; 21] встановлено, що на сучасному етапі конкурентоспроможність вищих навчальних закладів підвищується, насамперед, у результаті розвитку науки та інновацій, що забезпечуються

прискореним запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, створенням на їх основі нових ресурсів, методів, інструментів, технологій. Для створення зазначених умов необхідно:

- стимулювати розвиток наукових та науково-технічних досліджень шляхом запровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій. Приєднатися до комп'ютерної мережі європейських університетів;

- прискорити розвиток національної системи цифрової науково-технічної інформації, забезпечивши при цьому створення цифрових ресурсів та електронних баз даних наукової та науково-технічної інформації;

- забезпечити доступ до іноземних цифрових ресурсів та електронних світових баз даних наукової та науково технічної інформації;

- стимулювати розвиток українського сегмента мереж наукової співпраці та наукових колективів;

- надавати державну приватну підтримку в реалізації проектів створення електронних наукових ресурсів із відкритим доступом.

Вирішення цих проблем дозволить забезпечити потреби інформаційного суспільства у спеціалістах, які спроможні на сучасному рівні застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності та повсякденному житті.

З урахуванням вищевикладеного, на основі дослідження робіт [9; 11; 18; 20; 21] актуальними напрямками та заходами щодо розвитку процесу інформатизації та впровадження

інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес вищих навчальних закладів є:

- створення концепції інформатизації та комп'ютеризації навчального закладу і комплексної програми її реалізації, організаційна підтримка, матеріально-технічне, програмне і кадрове забезпечення цієї програми;

- створення інформаційно-аналітичної системи управління вищих навчальних закладів, яка повинна охоплювати його управлінські, навчальні та наукові підрозділи;

- формування інформаційної культури студентів, їх підготовка до ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальній, науково-дослідній роботі та майбутній професійній діяльності;

- розвиток та вдосконалення організації навчального процесу на основі широкого використання інформаційних і телекомунікаційних технологій, виважене поєднання їх як із традиційними, так і з новітніми педагогічними технологіями;

- широке використання освітніх, наукових і культурних ресурсів Інтернету у навчальному процесі вищих навчальних закладів, створення і підтримка власного освітнього-наукового порталу, який повинен стати прототипом електронного університету і основою інформаційного середовища вищих навчальних закладів.

Спираючись на тенденції розвитку інформаційних технологій, еволюцію вимог до інформаційних систем та досвід супроводження освітніх програм в рамках акаде-

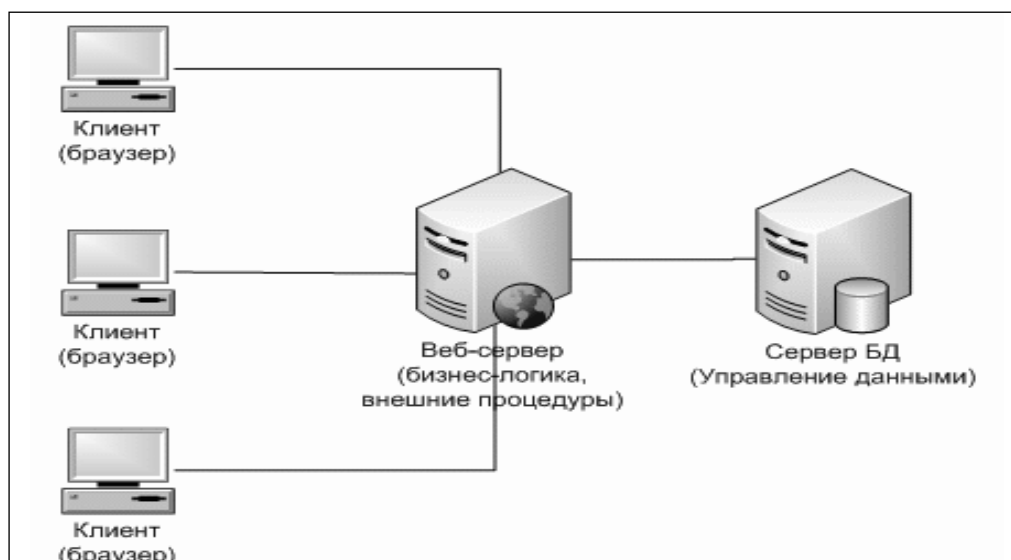

Рис. 1. Архітектура організатора мобільності

Джерело – власна розробка автора

мічної мобільності [3], з метою підвищення ефективності процесів мобільності та розбудовою мережі університетів-партнерів автором цієї статті розроблено інструментарій під назвою «органайзер мобільності». Органайзер допомагає вирішувати наступні математичні задачі:

– Задача пошуку конкурсних програм відіграє дуже важливу роль у системі, оскільки постає необхідність групування даних за різними критеріями (роль користувача у системі, тип поїздки, напрямок стажування/навчання, успішність кандидата тощо).

– Оцінювання та формування списку претендентів від факультетів та університету – в даній задачі використана оцінка за такими критеріями, як успішність кандидата, його активність, участь у міжнародних конференціях тощо.

– Задача вибору – вибір потенційних кандидатів серед претендентів. Формування квот серед факультетів, напрямків стажування.

– Задача управління звітністю – формування звітності про всіх студентів, аспірантів, докторантів, які навчалися, навчаються за певними програмами. Формування звітності про кількість студентів, які взяли участь в програмах від кожного факультету.

Архітектура органайзера мобільності є такою (рис. 1):

– відсутність необхідності використовувати додаткове програмне забезпечення на стороні клієнта – це дозволяє автоматично реалізувати клієнтську частину на всіх платформах;

– можливість підключення практично необмеженої кількості клієнтів;

– завдяки єдиному місцю зберігання даних і наявності системи управління базами даних забезпечуються мінімальні вимоги для підтримки цілісності даних;

– щодо обсягу даних, то архітектура Веб-систем не має істотних обмежень.

З урахуванням вищевикладеного, автор цієї роботи акцентує увагу на тому, що в системі існує два рівні користувачів: роль клієнта та роль адміністратора. Слід зазначити, що роль клієнта має обмежений функціонал в порівнянні з роллю адміністратора.

У таблиці 1 представлені основні функціональні задачі, які виконуватимуть користувачі органайзера мобільності.

На наш погляд, органайзер мобільності дозволить спростити процес побудови зв'язків між університетами-партнерами. Також передбачається, що органайзер дозволить адміністраторам університетів здійснювати моніторинг інтенсивності діяльності викладачів, студентів, аспірантів щодо віртуальної інтернаціоналізації освіти. Платформа буде містити функціонал, який дозволить оптимізувати процес ефективної реалізації та супроводження державних, європейських та міжнародних освітніх програм мобільності, цілеспрямованого пошуку освітніх установ та програм для навчання та стажування, систематизації інформації про стипендії та гранти університетів-партнерів, інноваційні розробки.

Висновки з даного дослідження. В статті розроблено органайзер мобільності – е-інструмент для організації та розвитку інтернаціоналізації освіти і науки. Роз-

Таблиця 1

**Основні функціональні задачі,
які виконуватимуть користувачі органайзера мобільності**

Функції адміністратора	Функції клієнта
Моніторинг користувачів системи	Навчання – студент підписується на конкурсну програму до вищого навчального закладу, завантажує документи, в яких детально описано етапи, які необхідно виконати за програмою
Редагування конкурсних програм	Студент переходить в особистий кабінет і виконує етапи за програмою
Перегляд конкурсних документів клієнтів	Стажування – студент підписується на програму вищого навчального закладу
Перегляд звітів по конкурсних програмах, моніторинг системи	Завантажує перелік документів, які необхідні для участі у програмі
Перегляд етапів оформлення документів	Переходить в особистий кабінет і розпочинає виконувати етапи за програмою
	Конференція – надсилання тез та анкети, отримання запрошення на участь, отримання візи

роблення та впровадження організатора мобільності потребує розв'язання таких завдань, як аналіз основних функціональних напрямів діяльності університету, моделювання бізнес-процесів та опису інформаційних потоків. При цьому неминучим є реінжиніринг більшості бізнес-процесів. Ще одне завдання полягає в навчанні персоналу та інформуванні колективу університету про загальнодоступні функції (електронні послуги), що надаються широкому загалу користувачів.

Окрім того, підвищення якості освіти в умовах інформатизації суспільства вимагає від професійної школи впровадження інформаційних технологій в усі сфери освітнього процесу. Вирішення цієї задачі неможливе без урахування тенденцій розвитку інформаційного суспільства та впливу процесів інформатизації на освіту. В умовах інформатизації підвищується роль керівництва освітнього закладу, який визначає напрямки впровадження інформаційних технологій в освітній процес, формуючи тим самим стратегію управління якістю освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алієва П.І. Регіональна вища освіта як об'єкт державного управління / П.І. Алієва // Публічне управління та митне адміністрування. – 2015. – № 2. – С. 156–160. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcsudu_2015_2_24.
2. Буяк Б.Б. Вища освіта: цивілізаційний аспект / Б.Б. Буяк // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини. – 2015. – Вип. 16(2). – С. 211–219. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16\(2\)_24](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ues_2015_16(2)_24).
3. Васильєв А.В. Інформаційно-аналітична підтримка діяльності університету: інтегрована інформаційна система : [монографія] / А.В. Васильєв, В.В. Хоменко, В.О. Любчак, Ю.М. Коровайченко, Д.В. Фільченко. – Суми: Сумський державний університет, 2013. – 126 с. – 14.07.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lib.sumdu.edu.ua/library/docs/rio/2013/IIS_Monograph.pdf.
4. Демченко І.В. Сучасна канадська вища педагогічна освіта та тенденції її розвитку в умовах інформатизації суспільства / І.В. Демченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 7. – С. 10–19. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_7_4.
5. Зубчик О.А. Якісна Вища освіта: формування людського капіталу та підвищення конкурентоспроможності держави / О.А. Зубчик // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління. – 2014. – Вип. 1. – С. 25–28. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknud_2014_1_9.
6. Калінічева Г.І. Вища освіта України в контексті сучасних цивілізаційних змін / Г.І. Калінічева // Українознавчий альманах. – 2014. – Вип. 17. – С. 146–149. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2014_17_43.
7. Карпенко А.В. Вища освіта України: проблеми та перспективи / А.В. Карпенко, Д.М. Юртаєв // Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. – 2015. – № 6. – С. 96–101. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2015_6_22.
8. Лопушняк Г.С. Вища освіта України: проблеми та перспективи розвитку / Г.С. Лопушняк, Х.В. Рибчанська // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 40. – С. 21–27. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_40_4.
9. Мудрак В.І. Вища освіта в системі економіки знань в Україні: соціально-філософський аналіз / В.І. Мудрак // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – 2015. – Вип. 1. – С. 61–70. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2015_1_11.
10. Пилипенко В.П. Вища освіта в Україні: інноваційний вимір / В.П. Пилипенко, О.М. Гончарук // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – 2014. – Вип. 1(1). – С. 472–485. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrsoc_2014_1\(1\)_48](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrsoc_2014_1(1)_48).
11. Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: Кабінет Міністрів України; Постанова від 12 серпня 2015 р. № 579. – 14.07.2016 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnppd?docid=248409199>.
12. Почтовюк А.Б. Вища освіта України: європейська інтеграція / А.Б. Почтовюк, Л.В. Сухомлин // Економічний форум. – 2015. – № 2. – С. 98–104. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/esfor_2015_2_17.
13. Про вищу освіту: Верховна Рада України; Закон від 01.07.2014 р. № 1556-VII. – 14.07.2016. р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

14. Пшенична Л.В. Вища освіта – дієвий механізм соціалізації молоді / Л.В. Пшенична // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 3. – С. 480–489. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_3_59.
15. Ревак І.О. Вища освіта в структурі інтелектуального потенціалу України: стан і перспективи розвитку / І.О. Ревак // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 133–140. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_4_18.
16. Скок Н.С. Професійне самовизначення та вища освіта в оцінках молоді / Н.С. Скок // Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління. – 2014. – Т. 15, Вип. 281. – С. 316–322. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprduuu_2014_15_281_42.
17. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір к сфері вищої освіти» / Європейський Союз; Декларація, Міжнародний документ від 19.06.1999 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_525.
18. Холявко Н.І. Вища освіта як визначальний чинник суспільного розвитку / Н.І. Холявко // Економічний форум. – 2014. – № 2. – С. 285–290. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/esfor_2014_2_48.
19. Хомерікі О.А. Українська вища освіта в умовах глобалізації: крок назад перед стрибком уперед, або шлях по замкненому колу? / О.А. Хомерікі // Грані. – 2015. – № 4. – С. 36–40. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2015_4_9.
20. Шефер М. Новые пути: высшее образование в 21 веке / Шефер Михаэль // Економічний вісник університету. – 2015. – Вип. 26(1). – С. 60–64. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/esvu_2015_26\(1\)_12](http://nbuv.gov.ua/UJRN/esvu_2015_26(1)_12).
21. Easterby-Smith M. Management research / [M. Easterby-Smith, R. Thorpe, P.R. Jackson]. – 2012. – 4th edition. – London: Sage. – 14.07.2016. – [Electronic resource]. – Access mode : <https://www.amazon.com/Management-Research-Mark-Easterby-Smith/dp/0857021176>.
22. Quality assurance tools for the management of internationalization. – Mohyliv-Podilskyi – Kyiv: Hoverla-CEL, 2011. – 200 p. – 14.07.2016. – [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.bsu.by/Cache/Page/330803.pdf>.
23. The Bologna Process 2020 / The European Higher Education Area in the new decade // Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28–29 April 2009. – 14.07.2016. – [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/leuven_louvain-la-neuve_communique%C3%A9_april_2009.pdf.